

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 121. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-palladius01val-shoot-idm140153319636208/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

II.

En Sammenligning mellem Ordinansudgaven 1539 og Udkastet vil vise, at dette sidste, overalt hvor dets Text svarer til den latinske Ordinans', er benyttet ordret, ja det kan hænde, at selv, hvor en Sætning er udeladt i den latinske Ordinans, findes den uændret i Udg. 1539; med andre Ord, Oversættelsen er for hele den oprindelige Ordinans' Vedkommende ingen selvstændig Oversættelse efter Latinen, men i det væsentlige en Afskrift efter den eksisterende danske Oversættelse. Dog findes der — navnlig i Begyndelsen — enkelte formelle Ændringer: Ord og Udtryk kan være ombyttet med andre af rent sproglige Grunde, men jo længere vi kommer hen i Oversættelsen, des sjældnere bliver „Forbedringerne“¹. Derimod findes ingen ældre Oversættelse af Tilføjelserne i den oprindelig Del af Ordinansen og Tillægsartiklerne til den; ogsaa Kongebrevet foran er her oversat for første Gang.

En Samstilling mellem et Par Citater fra Udkastet og de tilsvarende Steder i Udg. 1539 vil bedst illustrere Forholdet.

I Stykket om Messen (nf. S. 172) findes følgende Passus:

Canicherne/ oc sønderlig de/ hues domkircke icke er nogen sognekircke/ mwe holde paa latine een søndages messe/ om der ere de seg lade berette/ den tiende messe wille wij de skulle platt offuergiffue/ oc saa mwe de forkynde Herrens død.

Dette svarer til Udkastet, Udg. S. 64:

Canickerne och sunderlig thee hues domkürcke icke er nogenn Saagne kürcke, mwe holde paa latine een söndags messe, Om there er thee seg lade berette, Canon schall bliffue there vde Och saa mwe the forkyndne Herrens dödt.

¹ Gram har allerede i 1737 korteligt skildret Forholdet mellem Palladii Ordinans-Oversættelse og Udkastet; han skriver herom: „Etenim perpauca oppido sunt, quæ Palladius in verbis et modis loquendi Danicis immutavit, maxime si prima editio anni MDXXXIX, conferatur, præ illis, quæ retinuit: quoque etiam longius in convertendo progressus est, eo magis labori suo pepercit, ut etiam totas interdum paginas sine mutatione ulla transcriperit“. (Indledning til *Nic. Cragii Annales*, Kbh. 1737, p. 100.)

Som det vil ses, er Udkastet ordret fulgt paa nær et Par Ændringer: *Canon* > *den tiende messe* og *bliffue there vde* > *platt offuergiffue*; og det er saa meget mærkeligere, at ingen andre Ændringer er foretaget, som den danske Oversættelse kun daarligt gengiver den latinske Text. Saaledes svarer Oversættelsens *hues domkircke iche er nogen sognekircke* til det latinske: *qui parochiam annexam non habent*.

Et følgende Stykke lyder i Udkastet, Udg. S. 64:

Siiden skall hanndt forfyllie messen ephter theandt wedtagne seedt, Szaa daag at hun icke bliffuer besmittet met noget ordt som liuder om offer eller gerning.

Hertil svarer i Udg. 1539 (nf. S. 172):

Siden skal han forfyllie messen effter den wedtagne sed/ saa dog/ at hun icke bliffuer besmittet mz noget ord/ som lyder om offer eller gierning/ som vdi pawens kircke er skied med misdyrckelse oc bespottelse.

Atter ser vi fuldstændig ordret Benyttelse af Udkastet, men med Tilføjelse af den sidste Sætning efter den endelige latinske Ordinans, hvor den lyder:

more papisticae superstitionis et blasphemiae.

Omvendt kan en Sætning være udeladt, fordi den er slettet i den endelige Redaktion. Udg. 1539 har saaledes (nf. S. 173, L. 7):

... vden tiidsens nødtørtighed effter syn leyghed esker end een. Oc folket skal aldt swore Amen.

Dette gengiver det latinske:

nisi temporis necessitas pro sui conditione deponat et alteram. Populus autem respondeat Amen.

Men Udkastet har, Udg. S. 64:

vden: tiidszens nødtørtighed effther sin leyghed esker endt een, Tha shall daag aldt tiid thendt gaa fore, met huilckenn wii bede thet onndelige. Och faalcket shall allt suare Amen.

Som Exempler paa, at Udg. 1539 har bevaret Oversættelsen i Udkastet, selv hvor denne var ændret i den endelige latinske Ordinans, skal anføres følgende:

Udkastet S. 71: *Paa thee andre höygtider . . . schall ther predickes om dagenn alldene, och ingthet om affthenenn tillforn vden mandt wiill* = Udg. 1539, nf. S. 181: *Paa de andre høgtider . . . skal der predickes om dagen allene/ oc inet om afftene tillforn/ vden mand wil*. Men den sidste Sætning findes aldeles ikke i Latinen, der kun har: *In aliis festis . . . tantum in die prædicetur*.

Udkastet S. 104: *wi wille icke nu sighe kîrcke röuffre och hindt Symen thraalldt haarlls staalldtbrödre, som med gunst och gaffue indtföre seg saa for eigenn willldz skyldt* = Udg. 1539, nf. S. 210 L. 28: *wij wille icke nu sige kirckeröbere/ oc hyn Symen trolkarls stolbrödre/ som med gunst oc gaffue indføre seg saa for egen wildz skyld*, men Latinen har kun: *ne dicam quod sacrilegi simoniaci sint*.

Nogen fuldstændig tro Gengivelse af den latinske Ordinans er Udg. 1539 altsaa ikke, dertil har Afhængigheden af Udkastets Oversættelse været for stærk. Men som vi har set, findes dog Afvigelser, selv hvor den reviderede latinske Text ikke fordrede det. At følge disse Ændringer har en ikke ringe sproghistorisk Interesse, men vilde her føre for vidt. Kun et Par Exempler skal nævnes:

Udkastet har S. 57: *skick vdi kîrcken*, dette er rettet til *kirkeskick* (nf. S. 166). Udkastet har S. 58: *at huer maa forstaa huadt throen er, och huadt hun göer*, men Udg. 1539, nf. S. 167: *at huer maa forstaa huad troen er/ oc huad hun vdretter*. Udkastet har S. 59: *At predickerne ey . . . forföre thennom saa fra Euangelio*, men Udg. 1539, nf. S. 168: *at predickerne ey . . . kiyse dennem saa fraa Euangelio*. Udkastet S. 80: *. . . Och wiide daag möget met store ordt at blabre om Euangelio*, men Udg. 1539, nf. S. 188: *oc beröme seg dog megett med store ord aff Euangelio*.

Forholdet til Udkastet er altsaa dette: Ordinansudgaven 1539 har helt igennem benyttet Udkastets Oversættelse, hvor denne svarede til den endelige latinske Ordinans; kun hist og her er formelle Ændringer af ren sproglig Natur

foretaget. Af Tilføjelserne i den oprindelige Ordinans og af Tillægsartiklerne og Kongebrevet er Oversættelserne derimod nye.

III.

Den latinske Ordinans, som blev underskrevet i September 1537, blev ikke den, der fik endelig Lovskraft. Paa Herredagen i Odense i Juni 1539 vedtoges forskellige Ændringer og Udvidelser (se Engelstofts Afh. S. 388 ff), og disse føjedes ikke til den latinske Ordinans, men til den danske Oversættelse heraf, som vi kender fra Udg. 1539. Saaledes blev den endelige Kirkelov, den saakaldte „rette Ordinans“ vedtaget i dansk ikke i latinsk Form, men dens Virkeomraade indskrænkedes rigtignok ogsaa til Kongeriget, den blev ikke som den latinske en Lov fælles for alle Kongens Riger og Lande. Af denne Ordinans findes i Fyens Stifts-Arkiv en Afskrift, der er fidimeret af Rektor og Professorer ved Universitetet 27. Aug. 1540 (Engelstoft, anf. Skr. S. 391, Rørdam, Danske Kirkelove I, 133), mens det ældste bevarede Tryk først er fra 1542. Forholdet mellem Oversættelsen i denne Udgave (fra 1542) og Oversættelsen i Udgaven 1539 er et ganske lignende som mellem denne sidste og Oversættelsen i det bevarede Udkast: Ordinansen i Udg. 1542, „den rette Ordinans“, følger i det hele ordret Udg. 1539, hvor ikke reelle Forandringer har nødvendiggjort Tilføjelser. Dog — ligesom i Udg. 1539 — findes ogsaa Ændringer af formel Art, udelukkende gjorte for at forbedre Sproget. Men det er hverken mange eller væsentlige.

Nogle Exempler vil belyse dette Forhold.

Stykket om at være varsom i Prædikenvalg og Prædikenform (nf. S. 168), der ikke findes i det oprindelige Udkast, fik Lovskraft nøjagtig i den Form, hvori det findes i Udg. 1539; Begyndelsen af Stykket lyder her:

Hulleke wij oc her wille haftue paamindte/ att de were worlige/
oc for ald ting see seg wel for/ naar de tale om gudz ewige forsiun¹

¹ Lat. *de Prædestinatione*.